

УДК 323:316.75(4)

Микола Пікула

Брекзінт і перспективи формування європейської політичної свідомості в Україні

У статті аналізуються сценарії подальшого розвитку ЄС. зокрема «Йдемо тим же шляхом», який має вирішити великі проблеми, зокрема формування внутрішнього ринку, цифрового єдиного ринку, енергетичного союзу, ринку капіталу і оборонного союзу; «Єдиний ринок – перш за все», що передбачає сприяння інноваціям, співробітництву у сферах безпеки, оборони та міграції; «Хто хоче більше – робить більше», який означає, що не всі держави-члени повинні рухатися в однаковому темпі; «Краще менше та краще» («Європа різних швидкостей»), що концентрує зусилля на імплементації певних політичних сфер, але зменшує рівень взаємодії в питаннях, які не приносять прогресу; «Робимо більше і разом», згідно з яким країни-члени передають більше влади, ресурсів і повноважень в прийнятті рішень певному органу. Тут охарактеризовані також основні сценарії власно Брекзиту – «Жорсткий» Брекзінт, «Жорсткий» Брекзінт без підписання угоди, «Відмова від Брекзиту», «Пізній Брекзінт», «Англійський Брекзінт», «М'який» Брекзінт.

У статті аналізуються авторські прогнози щодо формування європейської політичної свідомості. Аналізуючи європейську політичну свідомість, автор виокремлює чотири основні перспективи її розвитку: внутрішньо позитивна (засвоєння нашими громадянами європейської культури, опанування спільної європейської історії, знайомство з системою управління ЄС та побудова Європи в Україні), зовнішньо позитивна (формування європейської політичної свідомості, що ґрунтується на паритеті національної та європейської ідентичності за зовнішнього збереження ментальної ознаки «європеєць»), нейтральна (обумовлена збереженням своєрідного статус-кво, коли Україна залишається у сучасному стані невизначеності, недореформованості економіки, політики і соціокультурної сфери, коли фактично слабко сформована як національна, так і європейська ідентичність) та негативна (передбачає погіршення відносин між Україною та ЄС, замороження діалогу щодо Угоди про асоціацію та євроінтеграційного процесу України в умовах поглиблення кризи ЄС). Тут зазначається, що залежно від сценарію подальшого розвитку ЄС та Брекзиту можливі різні наслідки для розвитку та динаміки

європейської політичної свідомості на європейському континенті загалом та України зокрема.

Ключові слова: європейська політична свідомість, ЄС, ідентичність, прогнози, сценарії, Брекзїт.

Постановка наукової проблеми та її значення. Перетворення в суспільствах у більшості європейських країн, які виражаються в євроінтеграційних змінах, потребують адекватних змін у сфері політичної свідомості. Тому політичну свідомість важливо розглядати як чинник європейського інтеграційного політичного процесу. Осмислення сутності європейської політичної свідомості в умовах поглиблення європейської інтеграції загалом та реалізації євроінтеграційної стратегії України має справу з науковою проблемою, в центрі аналізу якої знаходяться інтерактивні політичні процеси, а тому їх остаточні наслідки можна лише прогнозувати. Оскільки рівень успішності інтеграційних процесів напряму залежить від рівня підтримки, котру вони отримують від населення, Брекзїт матиме значний вплив на життя не лише Великобританії, а й усієї європейської громади. Залежно від його сценарію, можливі різні наслідки для розвитку та динаміки європейської політичної свідомості на європейському континенті загалом та України зокрема.

Аналіз останніх досліджень обраної проблеми. У вітчизняних джерелах поки що відсутнє комплексне політологічне дослідження особливостей розвитку європейської політичної свідомості. Проте аналіз публікацій останніх років доводить, що основні тенденції розвитку європейської політичної свідомості України та інших держав ЄС вплинули й на наукові інтереси вітчизняних науковців різних галузей. Водночас сьогодні обмаль цілісних політологічних досліджень перспектив розвитку європейської політичної свідомості, зокрема, комплексного аналізу особливостей формування, розвитку європейської політичної свідомості, що зумовило вибір теми, визначило мету й завдання даної роботи.

Формулювання мети та завдання дослідження: на основі аналізу сутності європейської політичної свідомості виявити перспектив її розвитку в Україні в контексті Брекзїту.

Результати дослідження та їх обґрунтування. Європейське майбутнє України та процеси її європейської інтеграції є досить дискусійним питанням для громадськості. Проте яким би сумним і болісним ні був Брекзїт, він не може зупинити ЄС на його шляху до майбутнього. Євросоюз має продовжувати своє існування, має йти далі.

Як вважає італійський політолог А. Колоннеллі, «як би дивно, сумно та ілюзорно це не звучало, Європейський Союз міг би стати сильнішим без Об'єднаного Королівства. Брекзїт вивільнив найслабшу ланку» [7].

Аналогічну думку висловлює і український аналітик О. Молдован: «вихід Великої Британії насправді не став трагедією для ЄС, а швидше навіть позитивом. Британія завжди мала особливий статус у європейській спільноті, і трималася на відстані від політичних процесів континентальної Європи. Лондон був вкрай важким партнером для Брюсселя. Він постійно вимагав для себе особливих умов та спеціальних прав, відмовлявся від повноцінної інтеграції в спільноту. Це все ускладнювало конструкцію управління ЄС і вносило певну асиметрію. Своїм бажанням зберегти максимально широкий суверенітет Велика Британія фактично була головним гальмом процесів європейської інтеграції» [2].

Можна погодитися з дослідником, що британська політика не дуже подобалась іншим членам та керівникам ЄС, а тому вони не роблять трагедії з того, що досить незручний партнер вирішив залишити ЄС. «Більшість європейських політиків і експертів вбачають лише іміджеві втрати від Брекзїт для ЄС. Натомість вони переконані, що кінець кінцем він призведе до більшої консолідації та глибшої інтеграції континентальної Європи» [2].

Як зазначав голова Єврокомісії Ж.-К. Юнкер, занадто часто обговорення майбутнього Європи зводилися до спрощеного бінарного вибору: «більшою» або «меншою» має бути Європа. Після референдуму у Великобританії було запропоновано широкий вибір напрямків розвитку 27 європейських держав (майбутнє Європи-27). Не всі вони, зрозуміло, знайшли однозначну підтримку Комісії, проте всі 5 були оприлюднені [9].

Запропоновані ЄС сценарії подальшого розвитку співдружності, на думку Ж.-К. Юнкера, не виключають один одного

і не є вичерпними. «Наскільки болючим і сумним не був би Brexit, він не зупинить ЄС на шляху до майбутнього, ми повинні рухатися вперед», ? говорив він [1].

Перший сценарій – «Йдемо тим же шляхом» – є продовженням сьогоденної політики ЄС, передбачає, що Союз продовжить існувати в нинішньому вигляді. Він сконцентрується на реформах, інвестиціях та створенні робочих місць. Однак Ж.-К. Юнкер застеріг, що єдність 27 держав може швидко бути поставлена під питання в разі серйозних розбіжностей. Йому варто зосередитися на вирішенні великих проблем, зокрема формуванні внутрішнього ринку, цифрового єдиного ринку, енергетичного союзу, ринку капіталу і оборонного союзу, хоча, без сумніву, виникає питання, чи буде цього достатньо.

Другий сценарій – «Єдиний ринок – перш за все» – передбачає сприяння інноваціям, співробітництву у сферах безпеки, оборони та міграції.

Ж.-К. Юнкер зауважив, що ЄС міг би піти іншим шляхом, орієнтуючись тільки на єдиний ринок. Якщо держави-члени не в змозі знайти спільну мову у більшій кількості областей політики і все більше і більше урядів хочуть звести роль комісії до ролі простого менеджера ринку, це може бути єдиним життєздатним рішенням. Проте «це не наш варіант! Європейський союз буде більш-менш зведений до зони вільної торгівлі ... Єдиний ринок і євро зона не є самоціллю. Вони повинні служити людині» [9].

Третій сценарій – «Хто хоче більше – робить більше» – передбачає мінімізацію функцій союзу і відсутність просунення загальної політичної інтеграції, проте дозволяючи країнам-членам, які бажають глибше співпрацювати в певних сферах, зокрема, з питань оборони, внутрішньої безпеки та соціальної політики. створювати одну або кілька «коаліцій доброї волі» у різних сферах політики. Це означає, що не всі держави-члени повинні рухатися в однаковому темпі. Якщо не вдається знайти згоду в колі 27 – ні з точки зору цілей, ні з точки зору засобів зробити дещо, має бути створена можливість для тих, хто бажає, домогтися прогресу в тих областях, де це необхідно. У той же час, інші, які не можуть або не хочуть бути там на початку повинні мати можливість приєднатися до ініціаторів пізніше. Працювати за цим сценарієм можливо.

Європейський успіх майже завжди починався з роботи піонерів – прикладом є і шенгенська зона, і євро зона.

Сценарій чотири – «Краще менше та краще» («Європа різних швидкостей») – 27 країн ЄС концентрують зусилля на імплементації певних політичних сфер, але зменшують рівень взаємодії в питаннях, які не приносять прогресу. Це буде сприяти більш ефективному використанню обмежених ресурсів в певних сферах, дозволить групам країн-членів об'єднуватися в «коаліції зацікавлених» для здійснення політики в конкретних сферах.

Сценарій п'ять – «Робимо більше і разом» – країни-члени передають більше влади, ресурсів і повноважень в прийнятті рішень певному органу. Це забезпечує швидке прийняття та затвердження рішень на загальноєвропейському рівні. Завдяки цьому посилюється співпраця і централізація в рамках блоку. Головну роль у цьому сценарії буде грати валютний союз.

Поява Білої книги в ряді дослідницьких центрів Європи викликала спірну реакцію [3]. На думку експертів Carnegie Europe, Біла книга, в такому виді, виявила дві основні слабкі сторони Європейської комісії. «По-перше, Комісія втратила будь-яку владу і амбіції для створення власного бачення майбутнього ЄС. Вона втратила справжнє почуття впевненості в собі, що в свій час, стало рушійною силою інтеграції під головуванням Ж. Делора в період з 1985 по 1994 рр. По-друге, п'ять сценаріїв показують повну відсутність стратегії в ЄС. А Європа не потребує списку необхідних покупок, щоб замовити страви в меню».

В аналітичному центрі Bruegel також не побачили у Книзі чіткої картини того, як буде виглядати ЄС хоча б через 5 років. При цьому, основним упущенням, на їхню думку, стала відсутність у сценаріях відповідей на три ключові питання. «1) Як ЄС повинен взаємодіяти у майбутньому зі своїми сусідами?; 2) Як Європа може керувати напруженістю, що створюється в умовах різних «швидкостей» інтеграції?;

3) Як має Євро стати стійкою валютою за відсутності вагомих кроків у напрямку створення фіскального союзу?». При цьому, сам документ більше нагадує policy paper одного з європейських аналітичних центрів, а не цілої Комісії і досить поверхнево описує,

яким чином повинні функціонувати європейські інституції при кожному зі сценаріїв.

Однак, за останній рік після того, як Британія проголосувала за вихід з ЄС, інші 27 країн-членів блоку зміцнили спільну позицію і звужили шанси країни уникнути «жорсткого» Брекситу.

Наступні сценарії показують, що може трапитись після того, як виборці не виправдали сподівань Т. Мей щодо формування більшості та зробили її залежною від ірландської партії прихильників Брекситу і політичних суперників, які тільки і чекають можливості її змістити.

«Жорсткий» Брекзит виходить з того, що Британія залишить єдиний ринок і митний союз, припинить нагляд за судом ЄС, бюджетні внески до ЄС та вільну міграцію з ЄС до Британії. Після завершення перехідного періоду, Т. Мей планує підписати пакт щодо вільної торгівлі між ЄС та Великобританією.

«Жорсткий» Брекзит без підписання угоди Т. Мей трактує таким чином: «відсутність угоди, краща за погану угоду», проте лідери ЄС вважають, що відсутність угоди означатиме економічний та правовий хаос.

Відмова від Брекситу зараз, здається, втраченою, оскільки як великі британські партії, так і Брюссель приймають Брекзит.

Пізній Брекзит обумовлений політичним хаосом у Великобританії, що може спричинити можливу затримку переговорів. До того ж стаття 50 передбачає подовження терміну на два роки, якщо це рішення підтримано одностайно. Проте лідери ЄС сумніваються у наданні додаткового часу, оскільки їм необхідно, щоб Британія встигла вийти зі складу ЄС до виборів до Європарламенту у травні 2019.

Англійський Брекзит обумовлений тим, уряд Шотландії наполягає на спеціальній угоді, яка б залишила її на єдиному ринку, а за відсутності такої можливості, шотландці готові відділитись та залишитись у ЄС або заново увійти до блоку. Північна Ірландія і, зокрема юніоністські союзники Т. Мей також хочуть уникнути створення жорсткого кордону між Британією та ЄС.

«М'який» Брекзит припускає, що за таким сценарієм Британія має принаймні залишитись в єдиному ринку заради збереження робочих місць та торгівлі. Британські прихильники «м'якого» Брекситу стверджують, що ЄС, особливо великих експортерів до

Британії, можна переконати. Проте, здається, блок не збирається порушувати свої рішення. У жовтні Д. Туск сказав: «Єдиною альтернативою «жорсткого» Брекзиту є його відміна» [5]

Говорячи про перспективи формування досліджуваної свідомості, варто виокремити кілька сценаріїв, що тією чи іншою мірою дають відповідь на запитання про розвиток європейської політичної свідомості в Україні. Враховуючи запропоновані Єврокомісією сценарії розвитку ЄС після Brexit, умовно виокремимо чотири можливі перспективи: внутрішньопозитивна, зовнішньопозитивна, нейтральна та негативна. Найбільш вірогідним сценарієм у середньостроковій перспективі є внутрішньопозитивний, а в довгостроковій перспективі – зовнішньопозитивний. Найменш бажаними загалом є, зрозуміло, нейтральний та негативний сценарій.

Розглянемо вказані сценарії детальніше.

Як справедливо зазначали німецькі дослідники, «Європа знаходиться там, де європейці відчувають себе європейцями» [8, с. 27]. Саме тому перспектива формування європейської політичної свідомості для українців найбільш сприятлива і реальна в рамках так званого внутрішньопозитивного сценарію – при засвоєнні нашими громадянами європейської культури, опануванні спільної європейської історії, знайомстві з системою управління ЄС та побудові Європи в Україні: досягнення усталених в Європі стандартів і норм організації політичної, економічної, соціальної й культурної сфер життя. В умовах дії пострадянських стандартів і норм навряд чи можливо сформувати у більшості населення країни європейську політичну свідомість, оскільки, як відомо, буття визначає свідомість. В Україні формується європейська політична свідомість, що ґрунтується на пріоритеті національної ідентичності та розвиненій європейській ідентичності за зовнішнього збереження національної ознаки «українець» (як атрибута української політичної нації). Такий сценарій можливий в рамках сценарію розвитку ЄС – «Європа різних швидкостей».

Зовнішньопозитивний сценарій ґрунтується на тому, що вмотивована прогресивними цілями, Україна, завдяки конструктивному підходу та широкомасштабній плідній співпраці, стає дійсним членом ЄС. В Україні формується європейська

політична свідомість, що ґрунтується на паритеті національної та європейської ідентичності за зовнішнього збереження ментальної ознаки «європеєць». Більшості населення властива європейська політична свідомість. Саме тому, зазначає український політик Б. Яременко, нам варто зосередитися на внутрішніх реформах, на застосуванні тих стандартів життя, економіки і політики в Україні, які є «максимально близькими до європейських, які роблять нас частиною європейської ментальності та спільноти тощо» [5]. Цей сценарій найреальнішим може бути у рамках першого сценарію розвитку ЄС, що ЄС продовжить існувати в поточному вигляді, сконцентрувавшись на реформах, інвестиціях та створенні робочих місць.

Нейтральний сценарій обумовлений збереженням своєрідного статус-кво, коли Україна залишається у сучасному стані невизначеності, недореформованості економіки, політики і соціокультурної сфери, коли фактично слабо сформована як національна, так і європейська ідентичність. А ЄС слідує останньому сценарію ? посилити співпрацю і централізацію в рамках блоку, надає перевагу валютному союзу, а тому не розглядає вступ України до співтовариства у реальній перспективі. У цих умовах лише близько половині населення властива європейська політична свідомість. Зберігаються значні відмінності ментального простору заходу, сходу та півдня України.

Негативний сценарій передбачає погіршення відносин між Україною та ЄС, замороження діалогу щодо Угоди про асоціацію та євроінтеграційного процесу України в умовах поглиблення кризи ЄС. Демократичний процес в Україні згортається. Економічні вигоди окремих «груп інтересів» штовхають Україну до Євразійського економічного союзу і Україна, перебуваючи під сильним впливом Росії, поступово змінює вектор інтеграції на євразійський. Відносини Україна - ЄС майже заморожено на невизначений період. Україна припиняє з ЄС переговори про вступ. Україна демонструє пріоритет національної ідентичності, значно зменшується кількість населення, якому властива європейська ідентичність. Рівень поширення європейської політичної свідомості поступово знижується.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, прагнення українського суспільства увійти в європейське співтовариство супроводжувалося позитивними змінами в європейській політичній свідомості українців, про що свідчать результати опитувань, проведених як вітчизняними, так і зарубіжними соціологічними центрами. Такі результати ілюструють загалом сприятливе позитивне ставлення більшості українців до Євросоюзу. З іншого боку, «навіть чи можливо вести мову про остаточну трансформацію суспільних настроїв у бік євроінтеграції, адже питання підписання Асоціації набуло різноманітних акцентів, вимірів і регіональних особливостей, що ускладнило євроінтеграційний вибір українців» [6, с. 216].

Список використаних джерел

- 1.Єврокомісія запропонувала 5 сценаріїв розвитку ЄС після Brexit. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.rbc.ua/ukr/news/evrokomissiya-predlozhila-5-stsenariev-razvitiya-1488401869.html>
- 2.Молдован Олексій. Куди рухається ЄС: п'ять тез про майбутнє Європи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://mind.kiev.ua/publications/20170656-kudi-ruhaetsya-es-pyat-tez-pro-majbutne-evropi>
- 3.Нагорняк Іван Єврокомісія розповіла, яке майбутнє чекає Європу. Чи є в ньому місце для України? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/04/7/7064215/>
- 4.Наслідки Brexit. Євроскептицизм в Євросоюзі та погані шанси України на інтеграцію[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://tsn.ua/svit/naslidki-brexit-yevroskepticizm-v-yevrosoyuzi-ta-pogani-shansi-ukrayini-na-integraciyu-690082.html>
- 5.Шкробанець О. І. Особливості формування громадської думки в Україні у контексті євроінтеграційного вибору / О. І. Шкробанець // Вісник Національного університету «Юридична академія України ім. Ярослава Мудрого». Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2015. – ? 1. – С. 211–225
- 6.Chance of smooth Brexit fades after British election chaos [Electronic source] – Access mode: <http://www.reuters.com/article/us-britain-election-eu-scenarios-analysis-idUSKBN1920SB?il=0>
- 7.Colonnelli Alessio. The sad truth is Europe will be stronger without Britain – but we'll welcome you when you come crawling back [Electronic

source] – Access mode: <http://www.independent.co.uk/voices/brexit-talks-europe-negotiations-stronger-without-rejoin-cancel-eu-welcome-come-crawling-back-a7798956.html>

8. Die Identität Europas: Fragen, Positionen, Perspektiven / Werner Weidenfeld (Hrsg.). – Hanser, München ; Wien, 1985. – 292 p.

9. Quo vadis Europa at 27? Avenues for a united future at 27 [Electronic source] – Access mode: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-17-424_en.htm

Пикула Николай. Брежит и перспективы формирования европейского политического сознания в Украине. В статье анализируются сценарии дальнейшего развития ЕС. в частности «Идем тем же путем», который должен решить большие проблемы, в частности формирование внутреннего рынка, цифрового единого рынка, энергетического союза, рынка капитала и оборонного союза; «Единый рынок - прежде всего», что предусматривает содействие инновациям, сотрудничеству в сферах безопасности, обороны и миграции; «Кто хочет больше - делает больше», который означает, что все государства-члены должны двигаться в одинаковом темпе; «Лучше меньше да лучше» («Европа разных скоростей»), который концентрирует усилия на имплементации определенных политических сфер, но уменьшает уровень взаимодействия в вопросах, которые не приносят прогресса; «Делаем больше и вместе», согласно которому страны-члены передают больше власти, ресурсов и полномочий в принятии решений определенному органу. Здесь охарактеризованы также основные сценарии собственно Брежиту - «жесткий» Брежит, «жесткий» Брежит без подписания соглашения, «Отказ от Брежиту», «Поздний Брежит», «Английский Брежит», «Мягкий» Брежит.

В статье анализируются авторские прогнозы по формированию европейского политического сознания. Анализируя европейское политическое сознание, автор выделяет четыре основные перспективы его развития: внутри положительная (усвоение нашими гражданами европейской культуры, овладение общей европейской истории, знакомство с системой управления ЕС и построение Европы в Украине), внешне положительная (формирование европейского политического сознания, основанного на паритете национальной и европейской идентичности за внешнего сохранения ментальной признаки «европеец»), нейтральная (обусловлена сохранением своеобразного статусу, когда Украина остается в современном состоянии неопределенности, недореформирования экономики, политики и социокультурной сферы, когда фактически слабо

сформирована как национальная, так и европейская идентичность) и отрицательная (предусматривает ухудшение отношений между Украиной и ЕС, замораживание диалога по Соглашению об ассоциации и евроинтеграционного процесса в Украине в условиях углубления кризиса ЕС). Здесь отмечается, что в зависимости от сценария дальнейшего развития ЕС и Брекзиту возможны различные последствия для развития и динамики европейской политического сознания на европейском континенте в целом и Украины в частности.

Ключевые слова: европейское политическое сознание, ЕС, идентичность, прогнозы, сценарии, Брекзит.

Pikula Mykola. Brexit and prospects for the formation of European political consciousness in Ukraine. In the article scenarios of the further development of the EU are analyzed. In particular, “We are going the same way», which should solve big problems, in particular, the formation of the internal market, the digital single market, the energy union, the capital market and the defense alliance; “Single market - first of all”, which provides for the promotion of innovation, cooperation in the areas of security, defense and migration; “Who wants more - does more”, which means that all member states should move at the same pace; “Less is better” (“Europe of different speeds”), which focuses on the implementation of certain political spheres, but reduces the level of interaction in matters that do not bring progress; “Doing more and more together”, according to which the member states transfer more power, resources and powers in decision-making to a particular body. Here the main scenarios of Brexit itself are also described: “hard” Brexit, “hard” Brexit without signing an agreement, “Refusal from Brexit”, “Late Brexit”, “English Brexit”, “Soft” Brexit.

The author's forecasts on the formation of European political consciousness are analyzed in the article. Analyzing the European political consciousness, the author outlines four main prospects for its development: positive inside (the assimilation of European culture by our citizens, the mastery of a common European history, acquaintance with the EU governance system and the building of Europe in Ukraine), externally positive (the formation of a European political consciousness based on parity national and European identity for external preservation of the mental signs of the “European»), neutral (due to the preservation of a peculiar status when Ukraine remains in the current state of uncertainty, underdevelopment of the economy, politics and socio-cultural sphere, when both national and European identity is weakly formed) and negative (foresees the deterioration of relations between Ukraine and the EU, the freezing of the dialogue on the Association Agreement and the European integration process in Ukraine in conditions of deepening the crisis of the EU). It is noted

that, depending on the scenario for the further development of the EU and Brexit, various consequences are possible for the development and dynamics of European political consciousness on the European continent in general and in Ukraine in particular.

Key words: European political consciousness, EU, identity, forecasts, scenarios, Brexit.

Стаття надійшла до редколегії
13.05.2017 р.

УДК 327(410:061.1ЄС)

Olha Samoilo

The process of British integration with European Union

The relations with the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland are of the great importance for the European Union as well as for the United Kingdom, since the latter is dependent on the EU policies to some extent. As British nation has formally started the process of leaving the organization, it is important to investigate the process that led to the current state of affairs. To understand the current problem between sides, the history and process of establishing the relations should be studied. The problems appearing throughout the time still remain unresolved and prove the mutual interdependence and importance of their addressing for both the United Kingdom and the European Union. The article researches the main stages of British integration with the EU and their influence on the international relations within the European community.

Since the first failed application to join the EEC in 1961 and later accession in 1973, the UK managed to occupy the leading position in the European Community with a number of beneficial rights. However, within the state the European integration provoked conflicts, i.e. between those who believe that Britain's future lies with Europe and those who believe it does not.

In 1980-s the UK politicians stressed that the state paid a lot more into the EC budget than other members due to its relative lack of farms. The situation was worsened by J. Delors' policy towards a more federal Europe and a single currency. T. Blair's government was more European in its outlook than its predecessor, as he actively advocated the expansion of the European Union.